

Kafkasya...

Benzersiz Bir Etnik Mozaik

ve

Çeçen Direnişinin Dinamiği

Doğu ile batı uygarlığının bir anlamda kesişme noktası Kafkasya. 440 000 km² alanda 23 milyon insan, 40'ı aşkın etnik topluluk, bir o kadar da dil ya da lehçe... Dar alana sıkışmış böylesi bir kültürel çeşitlilik ile sert doğal ve ekonomik koşulların biçimlendirdiği Kafkasyalı, tarihin hiçbir döneminde huzur bulmamış.

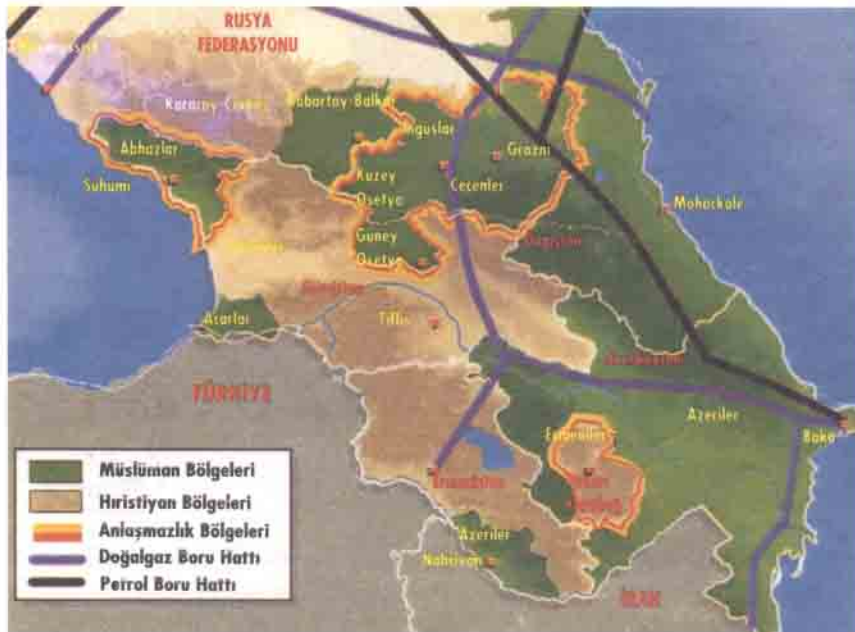

“...KAFKASYA, Rusya'nın kaynayan yarasıdır.” Böyle di-yordu, ünlü yazar Lev Tolstoy, Rus Çarlığı 19'uncu yüzyılın ilk yarısında Kafkasya seferine çıktığında. Tolstoy, zaman zaman birlikte yemek yediği Çar Nikolay'a, Kafkasya'yı hedef alan iyi planlanmamış bir hareketin bölgenin coğrafi ve etnik yapısı yüzünden karşılaşılabileceği sorunları anlatıyordu. Çar vazgeçmedi. General Ermolof komutasındaki ordular Osmanlı egemenliğindeki Çeçenistan'a girdiklerinde, başkente, Rusça'da “korkunç” anlamına gelen Grozni adını takular. Kimbilir, “korkunç” yakıştırması, belki de karşılaştıkları direniş yüzündendi. Kafkasya'nın, Hıristiyan halkları (Ermeni, Gürcü vb.) dışındaki etnik toplulukları, köy köy, sokak sokak, hatta karşı karşıya kaldıkları ilk saldırı değildi. Hıristiyanlaştırdıkları ilk yedi yüzyılda da, Müs-

lümanlaştırıldıkları sonraki yüzyıllarda da fetih ordularına karşı savaşmışlardı.

Çünkü Kafkasya'nın, uygarlık tarihinde efsanevi bir yeri vardı. İncil'e göre “Cennet” oradaydı. İlk Yunanlılar bu bölgeden çıkmış; Kafkasya toprakları Yunan mitolojisinin birçok öyküsüne kaynaklık etmişti. Nuh'un Gemisi'nin canlıları, kıyametten sonra karaya yeniden bu bölgede ayak basmışlardı. Madencilik geliştiği ilk bölgelerden biriydi. Ermenistan'da Metsamor'da, kayalara oyulmuş olarak dünyanın ilk demir ve bakır eritme potaları bulunmuştu. Yani o dönemlerde gelişmiş bir bölgeydi ve doğal olarak talibi de çoktu. Buna bir de dinsel amaçlı istilâlar eklenince, Kafkasya halkları yüzyıllar boyu “eli tetikte” yaşamak zorunda kalmış. Sürekli tedirgin, dinsel bağları güçlü, doğa koşullarıyla birlikte çelikleşen bir savaşa ve karşı koyma azmi, ekonomik kaynakların insan refahına aktarılamadığı, teknoloji

ve konformizmden uzak “hep ayakta” bir yaşam. Bu, bölge halkının %70'ini oluşturan, çoğunluğu Sünni Müslümanlar için de böyle, Hıristiyanlar için de. Bu unsurlar arasında en etkililerden biri, dinsel kardeşlik bağları. Rus yazar Yuri Tınyanov, Vezir Muhtar'ın Ölümü adlı kitabında Kafkasya'yı bir piyanoya benzetiyor. Tuşlarından birine basınca, bütün telleri titreyen bir piyanoya. Durum böyle olunca, bölgede bir Müslüman-Hıristiyan didişmesi de gündemdeki yerini hep korumuş. Rusya'nın 11 Aralık 1994 günü başlayan Çeçenistan hareketinin ise, Moskova açısından, bu tür bir dinsel sürüşmeyle yakından ilgisi yok. Rusya'nın nedenlerine geri döneceğiz. Çeçenler için son savaş, İslam'ı koruma kadar, Moskova ile bir rövanş ve en önemlisi özgürlük mücadelesi niteliğini taşıyor. Dinsel ögeyi açmaya gerek yok. Sadece Çeçenler'in, İran'dan ve bölgedeki Müslüman topluluklardan yardım aldıklarına ilişkin iddiaları hatırlatalım. Rövanş, 23 Şubat 1944'ün rövanşı. O tarihte kendisi de bir Kafkasyalı olan Stalin, kimi kaynaklara göre 200 000, kimilerine göre ise bir milyon dolayında Çeçen'i, İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilerle işbirliği yaptıkları gerekçesiyle Kazakistan'a sürgüne gönderdi. Çeçenler'in çoğu yolda kırıldı. Hayatta kalmayı başaranlar, Stalin'in ölümünün ardından Krusçev'in izniyle, 13 yıl sonra yurtlarına dönebildiler. Ama bu sürgünü hiç unutmadılar. Bu, bir gün özgür olma umutlarını da canlı tuttu. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, 1 Kasım 1991'de bu umudu hayata geçirdiler. Tek yanlı olarak bağımsızlık ilân ettiler. Rusya, kendi sınırları içindeki bir halkın bağımsızlık ilânını tanımayacağını açıkladı. Kafkasya'da 40'ı aşkın etnik topluluk sayısı, Rusya Federasyonu topraklarında 100'e ulaşıyordu. Moskova, her isteyen etnik gruba bağımsızlık tanımının, Federasyon'un da dağılması anlamına geleceğini ileri sürüyordu. Üstelik de, Kafkasya'da ciddi ekonomik çıkarları vardı.

Kafkasya'nın bu çok halklı coğrafyasında “komsu” olmak zor!

Her şeyden önce Çeçenistan, Güney ve Doğu Kafkasya petrolleri için jeopolitik bir öneme sahipti. Azerbaycan'dan, Hazar Denizi'nin doğusundan gelen petrol boru hatları, Grozni yakınında birleşiyor ve Karadeniz kıyısındaki Rus petrol limanı Novorossisk'e Çeçenistan üzerinden ulaşıyordu. Rusya, Azerbaycan petrolleri için yeni yapılacak hattın da aynı güzergâhtan geçmesini istiyordu. Bölgedeki bu gelişmeler, Amerika Birleşik Devletleri'ni de yakından ilgilendiriyordu. Çünkü Kafkasya, Amerika için bir anlamda, Körfez'e alternatif bir petrol bölgesiydi.

Doğalgaz boru hatları için de durum aynıydı. Stratejik açıdan ise Moskova, Çeçenistan'dan vazgeçmezdi. Çünkü doğusunda

önemli petrol tesisleri vardı. Yıllık 60 milyon ton işleme kapasiteli rafinerilerde ayrıca, havacılık ve uzay çalışmaları için bazı önemli yan ürünler elde ediliyordu. Yani bu bölge, uluslararası alanda sert

çekişmelere sahne olmuş bir bölgeydi. "Çok Yönlü!"

politikalar, maharetilik diplomatik manevralar, olmazsa, askeri çözüm isterdi! "Büyük Devlet" politikası genellikle içte başka, dışta başka olurdu. Bu yüzden de, Gürcistan'dan ayrılmak isteyen Abazalar desteklenir, Rusya'dan ayrılmak isteyen Çeçenler'e ise demir yumruk gösterilirdi. Ve Moskova, Çeçenistan'a 38 000 asker gönderdi. Resmî açıklamalara göre 24 000 Çeçen öldü. Çeçenler, başkent Grozni'de Ruslar'a 10 hafta direndiler. Onlar direnmeyi bilirdiler ama, "savaş makinesi" 19'uncu yüzyıla göre çok gelişmişti. Şeyh Samil, 1800'lü yıllarda Çarlık Rusyası'na karşı, tam 20 yıl süren bir direniş destanı yazmıştı. O, Eylül 1838'de, Çar'ın temsilcilerine şöyle sesleniyordu: "- Rus Çar'ına söyleyin. Başında bulunduğum bu kahramanların kalplerinde kökleşen zafer imanı kökünden kazanmadıkça... Bu mübarek vatanı son dağına, son köyüne ve en son kaya parçasına kadar karış karış müdafaa etmekten beni hiçbir kuvvet edemeyecektir... Bir tek ben kalsam da, son nefesime kadar sizinle yine dövüşeceğim. Son cevabım budur."

O dönemlerde son sözü insanlar söylüyordu. Şimdi ise artık, teknoloji, uluslararası konjonktür, siyasal ve ekonomik çir-

karlar gibi "son söz sahipleri" var. Çeçenistan'ın kaderi, petrol boru hatlarının yolu üzerinde durmak! Yerleşik düzene geçen insanoglu, yurdunu, topraklarını kolaylıkla değiştiremiyor ki! Çarlık Rusyası'nın Dışişleri Bakanlarından Prens Gorçakof, 19'uncu yüzyıl ortalarında Kafkasya halkları için "yarı vahşi göçebe kavimler" diyordu.

O'nun vahşi göçerler dediği aslında, dünyanın en renkli etnik mozaiğini oluşturan insan topluluklarıydı.

Bu toplulukları 3 ana gruba ayırmak mümkün: Kafkasyalılar (Abaza, Çeçen, Avar, Gürcü, vb.); Türk soyundan gelenler (Azeri, Karacay, Balkar, vb.) ve Hint-Avrupa ırkından olanlar (Ermeni, Oset, Slav, vb.). Bu gruplama temelde, dil ayrımlarına dayanıyor. Türk dili ve Hint-Avrupa grubuna girenlerin dışında, Kafkasya'da konuşulan çok sayıda dil ve lehçenin, artık yaşamayan bazı Asya dillerinden gelme olduğu sanılıyor. Ancak bu dil ve lehçelerin, çok ilginç biçimde Bask diline yakınlık gösterdiği biliniyor. Güneyde, yaklaşık 3 milyon kişi Kartvel dilinin üç değişik lehçesini kullanıyor. Kuzeydoğu Kafkasya'da 400 bin dola-

Kafkasya'da nadir doğal kaleyi andırın, tahkim edilmiş bir yerleşim birimi

yında insan, Abaza ya da Çerkez dilinin 34 farklı varyasyonu konuşuyor. Kafkasya'nın orta kısımlarında 500 bini aşkın nüfus Çeçence ve İnguşça'nın 3 değişik dilini kullanırken, Kuzeybatı'da Avar dilinin 26 lehçesi konuşuluyor. Bu dillerin büyük bölümü fonetik açıdan ünsüz harf ağırlıklı. Gürcü dilinde 5 ünlüye karşılık 28 ünsüz var. Çeçence'de ise 3 ünlü, 54 ünsüz harf bulunuyor. Çok az sayıda insan tarafından kullanılan Ubih dilinde 2 ünlü; buna karşılık tam 84 ünsüz harf var. Ermeni ve Gürcü alfabesine karşılık öteki halklar, 18'inci yüzyıldan sonra Arap ve Fars alfabesini, 1917 Sovyet Devrimi'nden sonra ise Kiril alfabesini kullanmışlar.

Gramer açısından, Kafkas dilleri çok karmaşık bir yapı gösteriyor. Gürcü dilinde fiil çekiminin 7,

Lezgi dilinde 18 zamanı var. Hal belirtme için, fiil ve kelimeler çok değişik ekler alıyorlar. Özellikle Orta Kafkasya dillerinde, tekil ve çoğul ayrımına ilişkin 8 değişik kural var. Fiillerin önemli bölümü geçişsiz fiil. Fiil sistemi de bir hayli ilginç; örneğin Gürcü dilinde hareket anlatan fiiller, hareketin biçim ve amacına göre değişiyor. Yani fiil, özne yerine tümleçle uyum sağlıyor. Bask dilinde de aynı şey geçerli. Etnologlar ve dilbilimciler bu yüzden, Kafkasya'nın özgün bir kültürü, uygarlığı olduğunu düşünüyorlar. Çok halklı, çok renkli bir kültür. Kafkasya halkları, yüzyıllar boyu değişik kavimlerin tehditleriyle yüz yüze kalmış, bir yandan yeni halklarla tanışırken bir yandan da tehditler karşısında içine kapanarak etnik ve kültürel özelliklerini korumaya çalışmış. Küçük yerel topluluklar, korunamayacakları zaman ise dağlara, ormanlara ve tahkim edilmiş kırsal yerleşim birimlerine çekilmişler. Ve her anlamda, etnik, kültürel ve dinsel açıdan içlerine kapanmışlar. Tıpkı şimdi Çeçenlerin yaptığı gibi. Grozni'den çekilen Çeçenler, kırsal yörede direniş örgütlemeye çalışırken, geçen ay şeriat düzenine geçmesini de kararlaştırdılar.

Kunter Kunt

Danışman: Talat Tekin
Kaynak: Science et Vie, Şubat 1995

Kafkasya'da Halklar ve Diller Mozayigi

Halk	Nüfus	Bölge	Dil
*Abazin	32 500	Karacay-Cerkes (Rusya Fed.)	Abaza
Abhaz	100 000	Abaza (Gürcistan)	Abhaz
Acar	306 000	Acaristan (Gürcistan)	Guruli
*Agul (Lezgi)	9500	Dağıstan (Rusya Fed.)	Agul
Andi (Avar)	50 000	Dağıstan (Rusya Fed.)	Andi
Ermeni	3 233 000	Ermenistan	Ermeni
	140 000	Yukarı Karabag	
	540 000	Azerbaycan	
	445 000	Gürcistan	
	175 000	Acaristan	
*Archi	Birkaç bin	Dağıstan (Rusya Fed.)	Archi
Süryani	25 000	Ermenistan	Arami
Avar	396 000	Dağıstan (Rusya Fed.)	Avar
Azeri	5 704 000	Azerbaycan	Azeri
Balkar	69 000	Kabartay-Balkar (Rusya Fed.)	Balkar
*Dargıme	290 000	Dağıstan (Rusya Fed.)	Dargwa
Dido	Birkaç bin	Dağıstan (Rusya Fed.)	Dido
Gürcü	3 800 000	Gürcistan	Gürcü
İnguş	150 000	Çeçenistan-İnguşya (Rusya Fed.)	İnguş
Cek	Birkaç bin	Dağıstan, Azerbaycan	Cek
Kabartay	350 000	Kabartay-Balkar (Rusya Fed.)	Kabardi
*Kapuçi	Birkaç bin	Dağıstan (Rusya Fed.)	Kapuçi
Karatay	Birkaç bin	Dağıstan (Rusya Fed.)	Karatay
Karacay	150 000	Karacay-Cerkes (Rusya Fed.)	Karacay
Kayrak	Birkaç bin	Dağıstan (Rusya Fed.)	Kayrak
*Khuzal	Birkaç yüz	Dağıstan (Rusya Fed.)	Khuzal
*Khvarchi	Birkaç yüz	Dağıstan (Rusya Fed.)	Khvarçi
Kumuk	226 000	Dağıstan (Rusya Fed.)	Kumuk
	24 000	Kuzey Osetya (Rusya Fed.)	
Kriz	Birkaç yüz	Azerbaycan	Kriz
Kürt	60 000	Ermenistan	Kürt
	40 000	Gürcistan	
	15 000	Azerbaycan	
Lak	100 000	Dağıstan (Rusya Fed.)	Lak
Laz	Birkaç bin	Gürcistan	Laz
Lezgi	161 000	Dağıstan (Rusya Fed.)	Kürü
	163 000	Azerbaycan	
Mesket	80 000	Gürcistan	Mesket
*Mingrel	300 000	Gürcistan	Mingrel
Mugal	Birkaç bin	Azerbaycan	Mugal
Nogay	60 000	Dağıstan (Rusya Fed.)	Nogay
Oset	325 000	Kuzey Osetya (Rusya Fed.)	Oset
	60 000	Güney Osetya (Gürcistan)	
Ubih	Birkaç düzine	Rusya Federasyonu	Ubih
Udi	2 500	Azerbaycan	Udi
*Ratchuli	Birkaç bin	Gürcistan	Ratchuli
*Rutul	15 000	Dağıstan (Rusya Fed.)	Rutul
*Svan	40 000	Gürcistan	Svan
Tahasaran	40 000	Dağıstan (Rusya Fed.)	Tahasaran
Takur	15 000	Dağıstan (Rusya Fed.)	Takur
Taliç	Birkaç düzine	Azerbaycan	Taliç
Cerkes (Adige)	100 000	Karacay-Cerkes (Rusya Fed.)	Cerkes
Çeçen	110 000	Adige Bölgesi (Rusya Fed.)	Çeçen
	682 000	Çeçenistan (Rusya Fed.)	
*Türkçe karşılığı bulunamadı	6 500	Kafkasya Cumhuriyeti (Rusya Fed.)	

"Bir gözüm ben. Mekanik bir göz. Ben, size ancak görebileceğim bir dünyayı açıyorum. Kendimi bugün de, bundan sonra da insana özgü o hareketsizlikten kurtarıyorum. Hiç durmadan hareket ediyorum. Nesnelere yaklaşıp onlardan uzaklaşıyorum. Onların altına süzülüp giriyorum. Koşan bir atın ağzı boyunca koşuyorum. Düşen ve yükselen nesnelere birlikte düşüp kalkıyorum. Karmaka-

yaşayan **Bili** fotoğraf **TEK** yarışması

rışık hareketler en

karmaşık bireşimler içinde hareketleri sıraya kaydederek dönen benim, makina. Zaman ve yer sınırlamalarından kurtulmuşum evrenin her bir noktasını, bütün noktalarını, nerede olmalarını istersem ona göre düzenliyorum. Benim yolum, dünyanın yepyeni bir biçiminde algılanmasına giden yoldur. Böylece size bilinmeyen bir dünyayı açıyorum."

Dziga Vertov

UNITED COLORS
OF BENETTON.